

RONALD LEE

“LES CONSEQÜÈNCIES ECONÒMIQUES DE L'ENVELLIMENT DE LA POBLACIÓ SÓN FORÇA DIFERENTS SEGONS ELS PAÏSOS O LES REGIONS”

El seu treball sobre l'envelliment de la població i l'economia generacional comprèn diverses dècades i inclou dotzenes de contribucions a la investigació. De quina manera han canviat els temes clau que ha estudiat al llarg dels anys? Què creu que ha contribuït a aquests canvis (si n'hi ha hagut molts)? Respecte dels temes que segueixen sent importants, per què creu que aquestes preguntes han continuat sent rellevants al llarg dels anys?

En els primers moments de l'estudi de l'envelliment de la població en les dècades dels vuitanta i noranta del segle passat, tant jo com altres investigadors tendíem a fer servir el variat marc matemàtic de la teoria de la població estable per fer anàlisis d'estat estacionari comparatius per a l'envelliment de la població i per a les seves repercussions econòmiques. Es van produir dues conseqüències per fer servir aquest enfocament. En primer lloc, es va centrar l'atenció en els efectes dels diferents nivells de fecunditat, perquè era una qüestió analítica que es podia manegar, i es va parar menys atenció al descens de la mortalitat perquè presenta efectes ambigus, ja que provoca que hi hagi poblacions més joves en llocs amb una elevada mortalitat i població de més edat en entorns on la mortalitat és més baixa. En segon lloc, el focus sobre els resultats en estat estacionari a llarg termini va distreure l'atenció dels importantíssims canvis

transitoris en la distribució de l'edat de la població. Posteriorment, els economistes i demògrafs es van adonar que el veritable moll de l'os eren aquests canvis transitoris, així com la possibilitat de classificar els efectes positius a llarg termini persistents durant la fase denominada “dividend demogràfic” mitjançant inversions en capital físic i humà. Les tasques analítiques i empíriques van canviar cap a aquest enfocament més dinàmic i integral, i es van allunyar de les mesures de dependència inicials i finals.

També va augmentar l'interès en la salut i la mortalitat en la vellesa. La majoria d'economistes i demògrafs que estudiaven l'envelliment es van aprofitar de la nova Enquesta de Salut i Jubilació (HRS, Health and Retirement Survey) als Estats Units, i les posteriors enquestes SHARE similars a Europa, per estudiar molts aspectes de la salut, ofertes de feina, jubilació, transferències intergeneracionals, estalvi, pensions i comportaments associats a l'àmbit individual, i encara ara segueix sent així. Tanmateix, jo vaig prendre una altra direcció: em vaig centrar en el nivell macro, com explicaré més detalladament a continuació.

D'altra banda, he d'afegir que també m'he interessat molt per la biologia de l'envelliment i com la selecció natural de l'evolució podria haver comportat aquest allargament de la vida després que acabessin la reproducció. Des del meu punt de vista, això

és així perquè després d'interrompre la producció de nadons sobre els 40, els éssers humans segueixen contribuint a la supervivència, el desenvolupament i l'èxit reproductiu dels seus fills i nets fent-los transferències intergeneracionals durant els molts anys de dependència nutricional d'aquests descendents, fins que arriben als 18 o 20 anys. Determinats estudis antropològics han comprovat que els adults més grans i els ancians en les poblacions de caçadors-recol·lectors segueixen donant suport a les generacions més joves mitjançant transferències generacionals. Un cop passa la criança, segueixen contribuint a l'aptitud reproductiva dels seus descendents i, per tant, la selecció natural encara actua promovent-ne la supervivència. He publicat molts articles que desenvolupen teories matemàtiques sobre això i temes relacionats, la majoria en revistes de biologia, i he col·laborat amb antropòlegs en la seva feina empírica en grups de caçadors-recol·lectors. Atès el paper fonamental de les transferències intergeneracionals en aquesta feina, això està molt relacionat amb el següent tema que tractaré: el projecte dels comptes nacionals de transferències o NTA.

Al llarg dels anys i juntament amb els vostres col·laboradors originals, heu creat i desenvolupat una gran xarxa internacional d'investigadors que estudien l'economia generacional sota el paraigua del projecte dels comptes nacionals de transferències (NTA). De quines maneres s'ha beneficiat el programa de recerca d'aquestes perspectives internacionals? Quines creieu que són les fites més importants dels NTA?

Amb Andy Mason vaig iniciar el projecte NTA, que va sorgir del treball teòric i empíric que vaig començar a fer en la dècada dels noranta del segle passat sobre les transferències intergeneracionals que es donaven en poblacions estables i, després, en poblacions del món real, inclosos grups de caçadors-recol·lectors i agricultors de subsistència. El projecte NTA va ampliar els nostres primers treballs sobre els Estats Units i Taiwan a altres països; primer a cinc països més de l'Àsia, l'Amèrica Llatina i Europa, i posteriorment va créixer progressivament fins

al volum actual amb equips de recerca a més de 70 països i comptes estimats a més de 90 països de tot el món, inclosos molts de l'Àfrica subsahariana.

Per a mi, la fita més important dels NTA és revelar la gran variació segons els països i regions del món en la manera en què s'estructura el cicle de vida econòmic (ofertes de feina i consum per edat, així com estalvis, manteniment d'actius i altres comportaments econòmics), i la manera en què les diferents institucions, principalment la família, el mercat i l'estat, donen suport a aquests cicles de vida econòmics. Alguns patrons són universals per als països dels NTA, com ara el consum net durant la infantesa i l'edat avançada, i la producció neta en edats intermèdies, però els límits d'edat varien molt. Més concretament, és fascinant veure les variacions en la importància de les pensions públiques per a la gent gran en comparació amb el suport familiar per a ells en comparació amb la seva autosuficiència mitjançant els ingressos procedents d'actius, i per veure les variacions entre la inversió pública i familiar en el capital humà dels infants. A causa d'aquestes diferències, també és cert que les conseqüències econòmiques de l'envelliment de la població són força diferents segons els països o les regions.

Una altra fita important ha estat la capacitat de veure les conseqüències econòmiques de l'envelliment de la població, no tan sols en un context comparatiu internacional global, sinó també de veure-les des del punt de vista històric, ja que només una part de tota la seqüència de canvis de distribució de l'edat de la població durant les darreres dècades es remunta al segle XIX. L'envelliment de la població és part integral de la transició demogràfica, de la mateixa manera que el dividend demogràfic, i podem analitzar totes les conseqüències en un context empíric i teòric unificat. Tot i que els NTA són fonamentalment un sistema comptable, està dissenyat per tenir una relació estreta amb els models econòmics i els supòsits de comportament, de manera que també és possible fer-lo servir per a altres tipus d'anàlisis i projeccions de sostenibilitat fiscal per al sector públic i per al sistema de transferències familiars, per a l'acumulació d'actius i per al creixement econòmic.

“Gairebé a tot arreu la direcció neta de les transferències intergeneracionals és de la gent gran a la gent més jove”

Una pregunta clau en economia generacional que vostè ha estudiat és com interactuen i es recolzen els diferents grups d'edat d'una societat. Les persones en edat de treballar atenen els dependents, nens i ancians, els donen suport mitjançant la transferències de recursos públics i privats. En un context de ràpid envelliment de la població, alguns

“*Si examinem les transferències públiques, la direcció és de la gent gran als joves en els països joves, i s’inverteixen clarament, dels joves a la gent gran, en els països més envellits*”

investigadors i comentaristes polítics argumenten que les tensions en la sostenibilitat dels sistemes de transferències públiques, com ara les pensions, han portat a un conflicte entre generacions. Una creixent població de gent gran (la denominada “marea platejada”) podria votar per conservar les pensions altes a expenses de l’educació i altres programes de govern que afavoreixin els segments més joves de la població. D’acord amb la vostra recerca, hi ha proves que aquestes forces estiguin en lluita? És cert que hi ha una “marea platejada” que influeix en la política?

Bé, els NTA no inclouen el comportament electoral, de manera que no puc respondre a això directament. Tanmateix, en les dades transnacionals dels NTA, el consum per infant s’associa positivament amb el consum de la gent gran, mesurats tots dos en relació amb el consum en edat laboral. Així mateix, als països més envellits, tant el consum dels infants com el consum de la gent gran són més elevats en relació amb el consum en edat laboral, en comparació amb els països més joves. Aquestes associacions entren en conflicte amb la història de la “marea platejada”, que prediria una associació negativa. Això no prova res, però prenent l’associació al peu de la lletra, almenys sembla que la gent gran no està reduint les despeses en infants. En alguns països, però, pot estar produint-se just el contrari, ja que l’augment de les transferències familiars per fill redueix les transferències a la gent gran i, per tant, dona lloc a la pobresa durant la vellesa, com pot estar succeint a Corea del Sud.

Gairebé a tot arreu, la direcció neta de les transferències intergeneracionals és de la gent gran a la gent més jove. Si examinem les transferències familiars separatament, tenen la mateixa mida i direcció (de vells a joves), tant en poblacions envellides com en les poblacions més joves.

Però si examinem les transferències públiques (principalment pensions, atenció sanitària, atenció sociosanitària i educació), la direcció és de la gent gran als joves en els països joves (edu-

cació i atenció sanitària), i s’inverteixen clarament, dels joves a la gent gran, en els països més envellits (pensions i atenció sanitària), que és consistent amb la història de la “marea platejada”. Com que els països més envellits també són els més rics, amb sectors públics més grans i més desenvolupats, no és clar del tot què és la causa de què en aquesta situació.

En qualsevol cas, és força clar que les reformes de les pensions són un tema important del debat polític. Alguns sostenen que el cicle polític inherentment curt pot provocar unes decisions polítiques poc satisfactòries, ja que els polítics poden voler obtenir rèdits a curt termini a costa d’una planificació més sòlida a llarg termini. Com a resposta a aquesta preocupació, molts països estan adoptant el que es denomina “mecanismes d’equilibri automàtics” (ABM, *automatic balance mechanisms*) (Espanya també ha fet passos en aquesta direcció). Es tracta de regles que vinculen el pagament de pensions i les contribucions a la salut financera del sistema; és a dir, automàticament redueixen les pensions i, en certs casos, augmenten les contribucions quan el sistema de pensions no és sostenible. Quins són, segons el vostre parer, els punts clau per dissenyar un ABM sòlid?

M’agrada molt el concepte de mecanismes automàtics d’equilibri. Els sistemes que em resulten més familiars són els del sistema de comptes nacionals suec i el sistema reformat d’Alemanya. Tots dos segueixen sent essencialment sistemes *Pay As You Go* (pagar segons consumeixes) sense actius substancials. Els suecs van fixar la taxa de retorn dels comptes nacionals d’actius al mateix nivell que la taxa de creixement de la taxa salarial, mentre que la taxa correcta (però políticament més difícil) hauria estat la taxa de creixement dels salaris totals, que reflecteix tant el creixement de la productivitat com la taxa de creixement de la mà d’obra. En conseqüència, van haver d’introduir un altre mecanisme, el *fre*, per aconseguir la sostenibilitat fiscal automàtica. El sistema alemany introduïa explícitament la proporció de dependència com un factor dels que regeixen els impostos i els beneficis. Tant en el sistema suec com en l’alemany, els costos d’ajustar els seus sistemes de pensions públics perquè assoleixin la sostenibilitat en vista de l’envelliment de la població són compartits pels treballadors (amb impostos més elevats) i els jubilats (amb la reducció dels beneficis). Bo per a ells. Al meu país, els Estats Units, sembla que volem carregar tot el cost de l’ajustament als treballadors, o bé simplement descuidem fer qualsevol tipus d’ajust fins que arribi el moment de la crisi. Crec que necessitem un sistema ABM aquí.

Quines són les qüestions clau per dissenyar un sistema ABM sòlid? En primer lloc, ha d'abordar no tan sols les taxes de creixement de la productivitat i l'augment de l'esperança de vida, sinó també els efectes d'altres canvis demogràfics mitjançant la fecunditat i la migració. La indexació dels nivells de benefici de manera inversa a l'esperança de vida restant no és suficient. En segon lloc, ha de tenir en compte les disparitats socioeconòmiques pel que fa a la longevitat, de manera que els grups d'ingressos més baixos de menor durada no acabin subvencionant els pensionistes amb ingressos més elevats que tenen beneficis més grans al llarg de les seves vides més llargues. Això és veritat per a tots els sistemes de pensions, no tan sols per a l'ABM. En tercer lloc, ha de proporcionar un retorn actuarial just per treballar més temps i retirar-se més tard. Quart, ha de prendre les mesures adequades per als qui no podran treballar fins a edats avançades. Cinquè, ha de garantir la igualtat de gènere, després de decidir què ha de significar això.

Pel que fa al tema de les conseqüències econòmiques més generalitzades de l'envelliment de la població, podrien les tendències actuals cap a una automatització més extensa (la substitució dels treballadors per robots en els processos productius) ser la resposta a la projectada reducció de la mà d'obra?

Sí, aquesta és la mena de canvi que suposem que passarà quan diguem que l'augment de capital per treballador farà pujar la productivitat. En l'esfera de l'atenció a la gent gran, els robots i els dispositius de detecció remots cada vegada es fan servir més per substituir els cuidadors humans, i això és tan important com els robots en la indústria manufacturera i en altres sectors de serveis.

Per concloure, ens agradaria preguntar-vos sobre el vostre punt de vista sobre el futur de l'economia generacional. Quines són les qüestions clau a hores d'ara?

Augmentarà substancialment l'oferta de feina durant la vellesa? L'edat de jubilació va baixar dotze anys durant el segle xx, i ha

pujat només en un o dos anys des del 1995. Augmentarà substancialment en el futur, o estem ara bloquejats en un sistema en què la gent gran té una etapa de jubilació cada vegada més llarga i costosa mentre que la gent més jove ha de lluitar per pujar els fills, progressar en la seva carrera laboral, estalviar i pagar les pujades d'impostos per mantenir els ancians? Crec que aquesta és la pregunta més essencial en economia generacional. Tanmateix, això està relacionat amb el fet que, si l'esperança de vida continua augmentant, millorarà la salut de la gent gran i, per tant, disminuiran les seves taxes de discapacitat, de manera que podran treballar durant força més temps? O les preocupants tendències que veiem als Estats Units i en altres llocs sobre l'augment de la discapacitat en adults en edat laboral a causa de l'obesitat i la diabetis es traduiran en més discapacitats i un empitjorament de la salut quan entrin en la vellesa?

És natural amoïnar-se per si els comportaments i les circumstàncies actuals de la gent gran —retirar-se tard, el consum d'una atenció sanitària cada vegada més costosa i el fet de viure força bé en comparació amb les persones en edat laboral— es convertiran en una càrrega per a les generacions futures amb l'augment del deute nacional, tant explícit com implícit. Però també és cert que la gent gran, de mitjana, gairebé a tot arreu segueix estalviant, fins i tot encara que visquin en part dels ingressos d'actius. La generositat dels sistemes públics de pensions permet que la gent gran pugui estalviar encara més a la vegada que consumeix a nivells relativament alts. Així que em demano fins a quin punt els beneficis de les pensions públiques es convertiran en actius de la gent gran, i després es llegaran a la següent generació, que, amb tota seguretat, no els heretaran fins que no arribin als 50. Tindran els llegats un paper important en les dècades futures a causa, en part, de les pensions públiques i, en part, a la baixa fecunditat (la qual cosa significa que la riquesa llegada es compartirà entre menys germans)? O, per contra, l'augment de les pensions públiques vitalícies no llegades significarà que hi ha menys per heretar perquè els fluxos de pensions moren amb el receptor? Aquest és un tema important per estudiar-lo més profundament amb les dades dels NTA.

“La gent gran, de mitjana, gairebé a tot arreu segueix estalviant, fins i tot encara que visquin en part dels ingressos d'actius”

Cada cop es para més atenció a la desigualtat en ingressos i riquesa, i també a la desigualtat en la durada de la vida i la salut. Tot i que s'ha fet molta feina sobre aquests temes, encara queda molt per fer. Els treballs basats en les dades fiscals han estat molt influents, però no han incorporat realment el paper fonamental de la “riquesa” de les pensions públiques i

“El dinamisme en tota l'economia de les revolucions anteriors, com ara el tren de vapor o l'electricitat, no s'ha repetit amb la revolució de les TI. En conseqüència, ha disminuït el creixement de la productivitat”

l'atenció sanitària (valor actual de les transferències públiques futures menys els impostos futurs previstos), que és la forma més important de riquesa de la població amb ingressos més baixos. Els NTA han funcionat sobretot quant a mitjanes nacionals per edat, però tal vegada en el futur s'hagin d'explotar els càlculs a escala micro. Aquesta feina està en marxa ara mateix.

L'estancament secular és un altre problema. Serà un problema real o és només un tema de moda que deixarem enrere quan es repregui un creixement econòmic sòlid? Es pensa que la principal causa de l'estancament secular són les tendències adverses de la tecnologia, per la qual cosa el dinamisme en tota l'economia de les revolucions anteriors, com ara el tren de vapor o l'electricitat, no s'ha repetit amb la revolució de les TI. I, com a conseqüència, s'ha produït una disminució del creixement de la productivitat. Tanmateix, també es creu que la reducció del creixement de la població i l'envelliment tenen un paper fonamental. L'envelliment de la població comporta una intensificació del capital (augment de la proporció de capital i feina que he esmentat abans), que ocasiona la reducció de les taxes de retorn al capital i el descens dels tipus d'interès reals. De fet, els tipus d'interès que han caigut globalment en les darreres dècades ara s'estan aproximant a zero. Això, en bona mesura, redueix el ventall d'opcions per als bancs centrals, com ja vam poder comprovar en la gran recessió que va començar els anys 2007 i 2008. Podríem pensar que els productors respondrien amb entusiasme demanant préstecs a amb aquests tipus d'interès baixos, però també miren cap al futur i veuen que les taxes de creixement de la població són baixes i que això significarà que hi haurà un creixement de la demanda dels seus productes igualment baixa, de manera que prefereixen esperar. El resultat és que les economies estan en una situació de baixa ocupació, baixos tipus d'interès, baix equilibri d'inversions: estancament secular. ■

